

УДК 631.158:331.522.4.

Лучик С. Д.,

доктор економічних наук, доцент, заступник директора інституту бізнесу і фінансів Подільського державного аграрно-технічного університету

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА

Розглядаються проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення збереження трудового потенціалу села.

Ключові слова: *інвестиції в основний капітал, іноземні інвестиції, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність аграрних підприємств, трудовий потенціал села.*

Рассматриваются проблемы инвестиционно-инновационного развития аграрных предприятий с целью повышения их конкурентоспособности и обеспечения сохранения трудового потенциала села.

Ключевые слова: *инвестиции в основной капитал, иностранные инвестиции, инновационное развитие, конкурентоспособность аграрных предприятий, трудовой потенциал села.*

The problems of investment-innovative development of agrarian enterprises are examined with the purpose of increase of their competitiveness and providing of maintainance of labour potential sat down.

Keywords: *investments in the fixed assets, foreign investments, innovative development, competitiveness of agrarian enterprises, labour potential sat down.*

Постановка проблеми. Політика збереження та примноження трудового потенціалу села в умовах побудови конкурентоспроможної економіки повинна здійснюватись на засадах ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності, раціонального використання наявного ресурсного, виробничого потенціалу, підвищення якості життя через забезпечення зайнятості населення, зростання доходів та добробуту громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За умов формування ринкових відносин це питання вивчали багато вітчизняних учених, про що свідчать роботи Я. К. Білоуська, М. Я. Дем'яненка, М. І. Кісіля, М. Й. Маліка, Л. О. Мармуль, П. Т. Саблука та інших. Однак проблема поглибленого вивчення теми інвестиційної діяльності в сільському господарстві завжди була в центрі уваги українських та іноземних учених-економістів.

Мета і завдання дослідження. Сучасний стан соціально-економічного розвитку села вимагає орієнтувати економіку держави на невпинне скорочення наявного розриву між Україною та найбільш розвиненими країнами світу, що можливо лише на основі збалансованої інвестиційно-інноваційної політики, яка забезпечить структурно-технологічну модернізацію вітчизняної економіки та стабільне підвищення добробуту громадян України. Саме інноваційний шлях розвитку є важливим пріоритетом держави. Для підвищення інноваційної складової економічного розвитку основна увага приділяється реструктуризації науково-технічної сфери і розвитку інноваційної інфраструктури підприємств.

Виклад основного матеріалу. Задоволення життєвих потреб сільських жителів значною мірою залежить від збільшення обсягу інвестицій в основний капітал у галузі соціальної інфраструктури. Аналіз інвестиційної діяльності, яку здійснювала Україна у період 1990-2009 рр., показав, що на початку 90-х років минулого століття технічна оснащеність сільського господарства України наближалася до оптимального рівня стосовно технологічної потреби для виробництва запланованих обсягів продукції, але вже у 1995-2000 рр. обсяги інвестицій в основний капітал зменшились практично у 4 рази (табл. 1).

За період 2001-2009 рр. спостерігається поступове збільшення обсягів інвестицій, проте інвестування сільського господарства, мисливства та послуг, пов'язаних з ними, залишається незадовільним. Важко відновити галузь після, по-перше, катастрофічного зменшення (у 24 рази) в її капітал обсягів інвестицій, по-друге, нерівномірного розподілу інвестицій між галузями. Так, 2009 р. інвестиції в основний капітал аграрної галузі становили 6,1% від загального обсягу інвестицій проти 38,0% – у галузь промисловості; 16,2% – транспорту та зв'язку; 9,3% – торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку.

Таблиця 1
*Інвестиції в основний капітал (у порівняльних цінах, млн. грн.)**

Показник	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Всього	55368	13955	93096	125254	188486	233081	151777
у т. ч. сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	11799	496	4905	7190	9519	16890	9285
Частка галузі, %	21,3	3,6	5,3	5,7	5,1	7,2	6,1

*Джерело: Державний комітет статистики України [1].

Отже, хоча в Україні відмічено повільне зростання обсягів інвестицій в основний капітал, проте сільськогосподарські підприємства продовжують недостатньо інвестуватись з боку держави. Інвестиційне кредитування не перевищує 9% фінансових витрат. Питома вага капіталовкладень у структурі власних фінансових видатків становить всього 5%. Частка зовнішніх інвестицій теж дуже незначна і складає всього 1,3%. За відтворюваною структурою лише 24,9% інвестицій спрямовані на нове будівництво, а інші – на технічне переобладнання і реконструкцію діючих підприємств, будівель і споруд, підтримку діючих потужностей.

Глибину інвестиційної кризи підтверджує статистика оновлення виробничих потужностей сільського господарства. Якщо 1990 р. в експлуатацію було введено тваринницьких приміщень для великої рогатої худоби (включно механізовані ферми і комплекси) на 208 тис. скотомісць, то 2009 р. – лише на 2 тис. скотомісць (у 104 разів менше). Для утримання свиней число скотомісць на нововведених тваринницьких приміщеннях скоротилось у 64,5 рази, овець – у 5,6 рази.

Катастрофічно скоротилась побудова нових приміщень для збереження картоплі, овочів, фруктів (у 20,7 рази). Повністю або практично повністю припинено введення у дію механізованих складів для зберігання мінеральних добрив, отрутохімікатів, мікробіологічних засобів. Проте відмічені позитивні тенденції щодо введення у дію силосних та сінажних споруд.

Станом на 01. 04. 2010 р., починаючи з 1992 р., в агропромисловий комплекс України було залучено 2 563 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (6,4% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку). З них вкладено 1788,7 млн. дол. США у підприємства харчової та переробної промисловості та 774,3 млн. дол. США у сільськогосподарської підприємства.

Основні інвестори в агропромисловий комплекс України:

– у сільське господарство: Кіпр (251,2 млн. дол. США), Великобританія (133,5 млн. дол. США), Данія (57,6 млн. дол. США), Німеччина (55,4 млн. дол. США), Польща (29,3 млн. дол. США), Австрія (28,9 млн. дол. США).

– в харчову промисловість: Нідерланди (591,1 млн. дол. США), Швеція (213,6 млн. дол. США), Кіпр (235,2 млн. дол. США), Великобританія (131,9 млн. дол. США), США (65,3 млн. дол. США), Швейцарія (88,5 млн. дол. США) [2].

Тільки період 2002-2009 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій у галузь сільського господарства, мисливства та лісового господарства зросли у 10,4 рази.

Протягом 2010 р. компанії української сільськогосподарської галузі стали одними з лідерів із залучення іноземних інвестицій. Через IPO (первинне розміщення акцій), СПО (вторинне розміщення) і розміщення євробондів, тобто публічні угоди, українські компанії аграрного сектору залучили в цілому 967 млн. дол. США. Найбільші обсяги залучених коштів пішли на розвиток птахівництва, яєчного бізнесу і галузі соняшникової олії.

Однак за часткою залучення іноземних інвестицій аграрний сектор значно поступається іншим галузям. Якщо у 2009 р. у промисловість країни було залучено 9021,9 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що становило 22,5% їх загального обсягу в країні, то у галузь сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг залучено всього 2,2%. Тільки близько 500 аграрних підприємств змогли залучити іноземний капітал. Їх частка становить 2% загальної кількості великих підприємств аграрної галузі, площа обробітку яких більша за 1000 га сільськогосподарських угідь, і 3% від загальної кількості підприємств з іноземними інвестиціями у країні.

Проте настільки високий обсяг залучених інвестицій не сприяє насиченню внутрішнього ринку продуктів харчування. Багато агрокомпаній, які залучили інвестиції у 2010 р., планують вкласти отримані кошти, як правило, в розвиток свого бізнесу з метою подальшого експорту продукції.

Потрібно підкреслити також, що форми надходження іноземних інвестицій у галузі країни суттєво відрізняються. У сільському господарстві дві третини іноземних інвестицій складають грошові кошти, решта – нерухоме майно. У харчовій промисловості навпаки – третина іноземного капіталу надходить у грошовій формі, решта – у формі майна. В аграрному секторі значна частина залучених інвестованих коштів витрачається на фінансування поточних витрат, а у харчовій промисловості – на придбання обладнання.

Нерівномірним є також розподіл іноземних інвестицій в аграрному секторі регіонів. Залучення іноземних інвестицій у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь коливається від 7,2 тис. дол. США (Закарпатська область) до 0,9 тис. дол. США (Запорізька і Миколаївська область) – тобто у 8 разів. Аналогічна різниця в обсягах залучення іноземних інвестицій на 1 працівника галузі. Групу областей з найменшими обсягами інвестицій складають суто аграрні області [3].

Отже, залучення іноземних інвестицій в економіку країни є доцільним. Однак потрібний жорсткий контроль з боку держави за їх освоєнням і не слід гнатися за нарощуванням їх обсягів. Державна інвестиційна політика повинна спрямовуватися, насамперед, на зростання внутрішнього капіталу країни. Реалії, що склалися, вимагають посиленої уваги держави до внутрішніх джерел росту національної економіки.

За обсягами залучення іноземних інвестицій аграрний сектор України значно відстає від економіки в цілому. До тих пір, доки в країні діє мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, іноземні інвестори побоюються вкладати значний капітал у сільське господарство. Коротко- та середньострокова оренда землі не гарантує окупності вкладених ними інвестицій, зворотності та реінвестування капіталу.

Підсумовуючи, потрібно констатувати, що незважаючи на зростання обсягів інвестицій у галузь сільського господарства, мисливства та послуг, пов'язаних з ними, ситуація на сьогодні з інвестиціями в аграрній сфері у край незадовільна. Фахівці Інституту аграрної економіки УАН стверджу-

ють, що нагромаджений дефіцит інвестицій у галузь при таких темпах її розвитку можна компенсувати за 20 років. Водночас їх розрахунки показують, що загальна інвестиційна ємність аграрного сектору оцінюється в межах 30 млрд. грн. в рік (помірне інвестування) та 40 млрд. грн. (інтенсивне інвестування). Мінімальна річна потреба для підтримки технічного стану галузі на стабільному рівні – 2-3 млрд. грн. Для прискореного оновлення машинно-тракторного парку щорічно потрібно – 10-15 млрд. грн. [3].

Серед галузей, які потребують інвестицій в першу чергу, великотоварне тваринництво. До значних інвестицій вже підготовлена галузь молочного скотарства, де цінова кон'юнктура дуже сприятлива для таких інвестицій. Компанії із переробки молока вже почали розвивати власні сировинні зони.

У рослинництві значних інвестицій потребує великотоварне виробництво фруктів, овочів і картоплі. Сьогодні вирощуванням цих культур займаються переважно господарства населення, які не можуть вирощувати товарні партії якісної продукції і тим більше забезпечити її експорт, що значною мірою обмежує розвиток цих галузей. Для активного розвитку садівництва, овочівництва та картоплярства потрібно будувати сучасні сховища, використовуючи передові технології зберігання.

Отже, інвестування аграрного сектору здійснюється повільними темпами, а у структурі інвестицій відсутня інноваційна складова. Тому велике значення для розвитку аграрної галузі, досягнення нею конкурентоспроможності має модернізація матеріально-технічної бази на основі високих технологій, новітньої техніки. Сьогодні українська сільськогосподарська техніка поступається іноземній потужністю, надійністю, комфортністю, наявністю систем контролю за витратами палива тощо. Проте намагаться модернізувати в цілому аграрну галузь сільськогосподарської технікою лише іноземними виробництва недоцільно, оскільки її вартість порівняно з вітчизняними аналогами буде вищою орієнтовано на 350-400 млрд. грн.

Наші вітчизняні трактори, наприклад, ХТЗ-1631, як зазначає вчений-економіст Я. К. Білоусько, на перший погляд, суттєво поступаються іноземним у надійності. Так, за результатами польових випробувань у перші роки експлуатації в господарствах, вітчизняні трактори мають напрацювання на відмову у 2-3 рази менші від іноземних. Але разом із тим, за даними американських учених, при збільшенні терміну експлуатації тракторів відмова починає швидко рости, а за увесь період експлуатації (12-15 тис. мотогодин) цей показник як у вітчизняних, так і в американських тракторів майже однаковий. Крім того, для іноземної сільськогосподарської техніки завжди потрібні високоякісні (дорогі) паливо-мастильні матеріали, а рівень технічного обслуговування має бути значно вищий, ніж у наших техніко-сервісних структурах. До того ж іноземна енергонасичена техніка мало пристосована до агрегування з вітчизняними машинами. В Україні не створено також достатньо відповідних сервісних структур для її обслуговування [4, с. 33]. Тому актуальною вбачається підтримка вітчизняного

виробника сільськогосподарської техніки, але за умови значного підвищення вимог до її якості, надійності, енергонасиченості, габаритності й екологічності. До того ж виробник повинен не тільки виробляти техніку, але й забезпечувати її технічний сервіс.

Прискорене виробництво модульних машин, зокрема, зернозбиральних агрегатів, дозволить суттєво зменшити загальну потребу в дорогих традиційних видах сільськогосподарської техніки. Використання тракторів, комбайнів з універсальними енергозасобами дозволить суттєво знизити собівартість сільськогосподарської продукції.

Висновки. Ставлення держави до сільського господарства як до пріоритетної сфери характеризується, перш за все, ставленням суспільства, владних структур до людини праці на селі, що особливо проявляється через активізацію інвестицій не тільки в основний капітал, а й у розвиток людини, збереження і примноження трудового потенціалу. Саме інвестиції та інновації, їх обсяги і напрями вкладень визначають рівень фондозабезпеченості та фондоозброєності праці, техніко-технологічний рівень господарювання та рівень заробітної плати, дохідність працівників села, що є основою відтворення людини на селі, зокрема, у сільському господарстві, її професійного рівня, фізичного, психологічного і духовного стану та ефективного відтворення всього аграрно-промислового виробництва. Тому держава повинна регулювати інвестиційний процес, оцінюючи інвестиційні проекти за тим вкладом, який вони здійснюють на збільшення зайнятості населення і скорочення безробіття на селі.

Ефективна інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на розвиток усіх галузей сільського господарства, і, насамперед, тваринництва, підвищення їх конкурентоспроможності, що сприятиме розширенню сільськогосподарського виробництва, створенню робочих місць, зростанню зайнятості селян, уповільненню трудових міграцій, підвищенню їх доходу, а, отже, збереженню трудового потенціалу села.

Літераура:

1. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держкомстат України; за ред. Ю. М. Остапчука. – К. : ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2010. – 375 с.

Міжнародний аграрно-інвестиційний форум “Аграрний сектор економіки України – об’єкт для інвестування” [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

2. Консультації щодо підвищення рівня інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.center.gov.ua/docman/download-document.html?gid=728>.

3. Білоусько Я. К. Інвестиційне забезпечення техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 32-35.